

Et liv som antropolog: Berit Madsen

Blikke indefra og udefra

Af Ane Bonde Rolsted

Jeg havde end ikke begrebet, hvad antropologiens potentialer var, førend Berit Madsen gæsteforelæste på bacheloruddannelsen i antropologi på Aarhus Universitet. Hun fortalte om sit arbejde med etnografiske film, om kamera og relationer; om udsatte mennesker og om at være "fluen i suppen". Det gav mening, syntes jeg, men rejste også mange nye spørgsmål til, hvordan vi kan arbejde med mennesker og repræsentation. Derfor spurgte jeg håbefuldt Berit Madsen – 15 år senere en sen aften under en coronanedlukning – om hun ville dele sit blik på, hvad der sker med antropologien og antropologiske film i verden af i dag.

Ane: Vi har for nyligt talt sammen i anden sammenhæng, og jeg blev optaget af dine tanker om, hvordan Black Lives Matter, #MeToo med mere er ved at igangsætte en større repræsentationsdebat indenfor antropologien og antropologiske film. Er det rigtigt forstået?

Berit: I dag har jeg ikke en daglig gang i det akademiske antropologiske miljø. Jeg arbejder med dokumentarfilm, men jeg har nok rigtig meget antropologi, som er indlejret i mit blik. Så jeg taler med udgangspunkt i, hvad jeg iagttager i filmverdenen mere end i den antropologiske – bare lige for at få det helt på plads.

Men det, jeg fandt bemærkelsesværdigt i sidste halvdel af 2020, var, at der var to filmprojekter: *Drømme fra Ødemarken* af Jannik Splidsboel om aborigene samfund og *Kampen om Grønland* af Kenneth Sorento om politikere i Grønland, der blev afvist på filmfestivaler med den begrundelse, at filmene ikke var lavet af "en indfødt". Personligt syntes jeg, at det var svært at forholde sig til som antropolog. Er du fra Nuuk, kan du ikke nødvendigvis lave et mere indsigtfuldt portræt af de her politikere, fordi du er en del

af de lokale strukturer. Som antropologer arbejder vi bevidst med vores egen bagage, og vi ved, at uanset hvem du er, så er du indskrevet i relationer og et magtforhold. Når der kommer en udefra – som er antropologens kendetegn – så stiller vi spørgsmål, og vi kan omgås både høj og lav; få en helt anden adgang end en lokal måske kan. Så for mig var det pudsigt, at disse to film blev ekskluderet fra filmfestivaler med den begrundelse.

Men på et andet plan handler det jo om magtstrukturer. Statistisk set er det midaldrende hvide mænd, der oftest får penge til filmprojekter. Så episoderne med de to film bør også læses som et ønske om at skabe et forum for andre stemmer. Penge, magt og repræsentation hænger uløseligt sammen, og hvis du ikke har adgang til filmstøtte, kan det være udfordrende at lave en film af en kvalitet, som kan komme på de store filmfestivaler.

Det samler måske, hvad der foregår med #MeToo, Black Lives Matter og i dokumentarfilmsverdenen: Vi tager fat i magthierarkier. Indenfor dokumentar er der dog et skifte på vej, og det betyder vanvittigt meget, at verden ikke kun bliver formidlet gennem ét segments – såsom hvide middelklasse-mænds – øjne.

Ane: Jeg oplevede, at den internationale dokumentarfilmfestival CPH:DOX i København i 2020 havde flere antropologiske film eller antropologisk inspirerede film på programmet. Tænker du, at antropologien i 1980'erne havde fat i noget under repræsentationsdebatten og spørgsmål om hvilke stemmer, der høres i vores formidlinger, som måske ikke smittede af på andre fag?

“ Som dokumentarist stiller jeg ikke mig selv spørgsmålet: ‘Er det antropologisk korrekt, at min hovedperson græder på kamera?’ Det er ærgerligt, hvis det antropologiske bliver en byrde, så længe man har styr på etik, relationer og er meget åben omkring sit projekt.

Berit: Det ved jeg ikke... Der har jo været flere repræsentationskriser, men jeg er vokset op med den som jeg betegner som "den store krise". Jeg startede med at læse i 1988, og på 1. semester fik vi nærmest at vide, at vi ikke kunne udtale os om noget som helst. Jeg er vokset op i dekonstruktivismen, og mange etnografiske film, der blev lavet i de år, stiller spørgsmål ved vores autoritet til at repræsentere andre. Måske enkelte andre fag fortsat havde den naive tro, at man kunne skildre virkeligheden objektivt.

Det, jeg synes er mest interessant i dag, er, at man kan se nogle drys af antropologisk metode i, hvordan man så kan gribe dét at lave historier an. Fremfor at råbe fra hvert sit hjørne om, hvem der har mest ret eller hvem der bedst kan formidle andre menneskers virkelighed, så hviler antropologisk film på skuldrene af pionerer, der eksperimenterede med magtforhold og roller, og hvordan man skal gå i felten med et kamera. En af mine store helte, hvis indflydelse ses på mange store dokumentarfilm i dag, er den franske antropolog og filmmager Jean Rouch. Han samarbejdede med den samme gruppe mennesker igennem 50 år og udviklede *shared anthropology*. De lavede f.eks. en række etno-fiktioner, hvor de spillede sig selv i et dokumentarisk-fiktivt setup, og hvor det blev uklart, hvem der egentlig fortalte historien. Der er en arv at hente fra det filmarbejde, han og andre gjorde i 1950-60'erne, sammenlagt med erfaringerne fra 1980'erne, hvor den antropologiske enetale blev udfordret, og flere stemmer kom ind i billedet. Der er nærmest en brødkrummesti fra disse tidligere eksperimenter, som kunne være interessant at samle op. Helt overordnet skal vi forholde os til magtstrukturerne: Hvem har adgang til pengene? Hvordan kan vi lave film? Kan vi gøre tingene på andre

måder? Kan vi arbejde i grupper; kollektiver? Social forandring er jo super spændende for antropologer!

Så det er også meget metodisk: Samarbejde og relationer, godt håndværk, etik og blikke udefra og indefra. Når jeg laver dokumentar i udlandet, arbejder jeg altid med et lokalt team og med det udgangspunkt, at man kombinerer blikke. Det har betydning at have et lokalt team, der kan korrigere mig og se ting, som jeg ikke kan se.

Men for at svare mere enkelt på dit spørgsmål, så finder flere antropologiske eller antropologisk inspirerede film vej til filmfestivalerne simpelthen fordi, at antropologer heldigvis er blevet bedre håndværkere og tager ansvaret på sig, at de også skal fortælle en historie.

Ane: Du nævnte, at du havde noget antropologisk indlejret i dit blik, når du arbejder med dokumentarfilm. Hvad er det, der er antropologisk i dig?

Berit: Som fag er antropologien nok lidt hyperreflekterende, og som antropolog ligger dét at gå til verden analytisk helt inde i den inderste rygmarv. For eksempel har mange klassiske dokumentarfilm ofte et individ som en bærende historie. Sådan individpsykologisk hænger verden sjældent sammen antropologisk set. Helt grundlæggende kigger jeg meget på det sociale spil og kontekst. Jeg kan ikke tegne det op som "hovedperson og bi-karakterer", og det, tror jeg, er en meget antropologisk tilgang. Det er ikke, fordi jeg ikke ser individer som handlende aktører, jeg ser dem bare i kontekst og relationer.

Den antropologiske film er underlagt at skulle bidrage til at udvikle antropologisk viden, hvor dokumentarfilmen også forpligter sig på at fortælle en historie. På DOX:WORLD, som er min dokumentar-

filmskole, kommer der mange antropologer, der gerne vil lære et håndværk – altså blive udstyret med en række fortællerværktøjer og filmiske greb til at formidle deres fag. Vi kan have mange snakke om, hvad en antropologisk film er, og der findes bare ikke et quick-fix eller én særlig metode, som så gør en dokumentarfilm antropologisk. Men vi har et blik ud i verden, i forhold til hvordan verden hænger sammen, vi har helt konkret ofte dyb viden om det, vi laver film om, vi har adgang, og vi har en meget stærk bevidsthed om, at viden og repræsentation hænger sammen med den måde, vi indhenter viden, eller vores films levende billeder, på.

Ane: Du har engang sagt noget i retningen af, at du ville ønske, at du havde søgt direkte ind på filmskolen. Min specialevejleder i Manchester sagde til mig, at hun ville ønske, at hun "bare var filmmager", og for nylig tog jeg mig selv i at tænke "jeg skulle være blevet fotograf!" Tror du, at der er en eller anden form for antropologisk byrde i kombinationen fotografi og film?

Berit: Helt sikkert!! Det er også derfor, jeg mest beskriver mig selv som dokumentarist, selvom jeg bruger antropologi i mit arbejde. For eksempel min film Sepideh fra Iran, der blev en kæmpesucces, blev solgt til 60 lande, blev vist på de største filmfestivaler og alt muligt. Jeg glædede mig rigtig meget til at vise den på Moesgaard, og det var også en fin oplevelse. Men der var nogle helt andre og meget kritiske spørgsmål. Filmen har en ung kvinde som hovedkarakter, men som jeg ubetinget ser i relation til menneskene omkring hende. Hendes mor for eksempel, som jeg har brugt lige så meget tid med, for jeg kan ikke forstå den unge kvinde uden at forstå menneskene omkring hende og de kontekster, de handler indenfor. Hun møder meget modstand og det skaber ubetinget dramaturgi, og jeg fik virkelig på puklen for det, da jeg viste den til antropologer på Moesgaard. Forstå endelig, at jeg mest af alt blev forundret, for der blev stillet spørgsmål om, hvordan jeg kunne tillade mig at gå så tæt på og lade menneskene i filmen træde frem emotionelt. Men hvorfor skulle jeg ikke vise den massive modstand, hun mødte? Som dokumentarist skal man tage øjeblikket, *the importance of the moment*, og være loyal overfor, hvordan man oplever det.

Som dokumentarist stiller jeg ikke mig selv spørgsmålet: "Er det antropologisk korrekt, at min hovedperson græder på kamera?" Det er ærgerligt, hvis det antropologiske bliver en byrde, så længe man har styr på etik, relationer og er meget åben omkring sit projekt.

Ane: Jeg synes, at jeg som antropolog i mange projekter har lånt fra fiktionens verden, fx hvis jeg har skrevet tekster til udstillinger... Det er greb fra fiktionens verden, som jeg har fundet nødvendige for at formidle til ikke-fagfæller, men samtidig er jeg kommet til kort – det har ikke været en del af mit antropologisk-metodiske apparat.

Berit: Jeg kæmpede mig igennem Karl Ove Knausgårds selvbiografi *Min Kamp* i mange bind, og der var noget metodisk interessant. Han skriver meget billedrigt og fik hug for, at det ikke kunne være biografisk; at det var delvist opfundet. Men hans sagde: “du er nødt til at tage virkeligheden ud af virkeligheden for at kunne formidle den.” Det er jo ikke raketvidenskab, men det er så præcist formuleret.

Det gør vi jo også som antropologer, når vi skriver tekster og analyser. Jeg synes, artiklens opbygning kan dræbe meget liv, og samtidig må filmen ikke blive *for* god historiefortælling, må ikke copy-paste fiktionens sprog, for vi skal være tro mod en virkelighed. Vi må finde en form, hvor vi både arbejder med kameraet som et håndværk og gør os klogere på vores verden.

Det, jeg har svært ved at udtale mig om, er: “Hvad så nu?” for der er mange magtstrukturer, der får en tur i centrifugen lige nu, og der er mange felter i vores verden, der er i opbrud.

Det er, som om at den selvfølgelighed, der har været i at gå ud i den store verden med et kamera, ikke er så selvfølgelig længere. Efter sådan et år med Covid-19, hvor normaliteten er stoppet.... Når normaliteten falder ned om ørerne på os, når alt det rådne loft vælter ned, så må vi også se på, hvad der som Fugl Fønix bør opstå. Og det er fint, hvis det ikke er det samme! Der må i mine øje aldrig være fastfrosne dogmer om, hvordan man skal lave film!

Berit Madsen er dokumentarfilminstruktør og grundlægger af samt underviser på Dokumentarfilmskolen DOX:WORLD i Aarhus. Hun er uddannet dokumentarfilmsinstruktør på Atelier Varan i Paris og er cand.phil. i Antropologi og Etnografi fra Aarhus Universitet. Berit Madsen har produceret og instrueret film siden 2000, og i 2013 blev hendes dokumentarfilm *Sepideh* – drømmen om stjernerne nomineret til blandt andet en Robert og en Bodil samt solgt til 60 lande.

Ane Bonde Rolsted er MA i Visual Anthropology fra University of Manchester og arbejder med film, tekst, fotografi og udstillinger som antropologisk vidensproduktion, kulturformidling og kunst.

